

سرمقاله
لطف‌الله میثمی

درباره هویت ایرانی و اقوام

به نحو اولی میانبر زدن و مرحله‌سوزی آن‌هم در رابطه با حزب کمونیستی که عمدتاً منافع دولت روس را دنبال می‌کند. این یک اصل مسلم است که هر ملتی در راستای حرکت تکامل اجتماعی خود، ویژگی‌های خاص خود را نیز دارد و اگر ما به این ویژگی‌ها توجه نکنیم، بسا ناکامی‌های اجتماعی و شکست، بآس و افسردگی روبه‌رو خواهیم شد، چنان‌که هزینه‌های اجتماعی و تأثیر منفی آن بر روح و روان ملت ایران این قدر پایدار بوده که اگر قومی از اقوام ایرانی خواهان رفع تبعیض‌های مذهبی، زبانی، نژادی و... باشد، در ابتدای امر بابر حسب تجزیه طلبی روبه‌رو خواهد شد و در نهایت کار به جایی می‌رسد که هر دوسوی این مطالبات با قوام از سویی و حاکمیت از سوی دیگری به بر خورد نظامی روی می‌آورد و آن راه حل نهایی می‌دانند.

ملت ایران در سیر تکامل اجتماعی خود در صدسال اخیر (و به عبارت بهتر از جنبش تنباکویه این سو) از چهار یا پنج قله چشمگیر و نفسگیر عبور کرده که اگر بخوایم مهندسی کرده و این قله‌ها را به هم ربط دهیم و به اصطلاح نمودار یا منحنی آن را رسم کنیم، به ویژگی‌های پایدار از هویت ایرانی دست‌یابی کنیم که شاید بتواند راهنمای توسعه برای ملتی چند قومی چون ایران باشد، هزینه‌های اجتماعی را بکاهد و حتی به صفر برساند. این پنج قله که بعضاً یک‌دیگر و بلکه چندسروگردن از حرکت‌های اجتماعی منطقه در زمان خود بالاتر بوده، عبارتند از:

۱- جنبش تنباکو، ۲- انقلاب مشروطیت ایران، ۳- نهضت ملی ایران، ۴- انقلاب اسلامی ایران و ۵- دوم خرداد ۱۳۷۶. در ادامه به شرح مختصر از نقاط عطف و سرپل‌های این قله‌ها می‌پردازیم:

۱- جنبش تنباکو:

* در این جنبش «روح‌بابی احکام» چشمگیر بود، چرا که در روند شکل‌گیری این جنبش، تنباکوی حلال، حرام شد و راه را برای تحول در فقه باز کرد.

* جنبش تنباکو راه را برای اولویت دادن به مصالح و احکام اجتماعی بر احکام فردی و فرعی باز کرد.

* همبستگی مردم از راه بسیج و جوشش در قاعده ملت و

از آنجا که وسوسه‌ها و توطئه‌های بسیاری علیه وحدت ملی ایران - دست کم در سال‌های گذشته - وجود داشته و هزینه‌های اجتماعی زیادی را در همین راستا پرداخته‌ایم - که نیازی به شرح آن نیست و در ویژه‌نامه شماره ۱ و ۲ کردستان آمده - لازم است بحثی در این باره داشته باشیم.

برخی در تحلیل‌های خود از تاریخ و جامعه به «زبان»، «آب و هوا»، «جمعیت»، «نژاد» و یا عوامل دیگر اصالت می‌دهند، ولی این مقاله بر آن است که به اصل تکامل و بویژه تکامل اجتماعی اصالت دهد و این تکامل اجتماعی را در این صدسال اخیر بررسی نماید.

در تکامل اجتماعی هر ملتی به سه عنصر برمی‌خوریم که عبارتند از «انسان»، «ابزار» و «روابط تولید». برخلاف «نظریه طبقات» (Class Theory) که نیروی محرکه تاریخ و جوامع را تکامل ابزار تولید می‌داند، و موضع انسان را فرع بر تولید تلقی می‌کند، و در نتیجه عقلانیت‌ابزاری را به ار مغان می‌آورد، در این مقاله سعی شده به تکامل انسان‌ها اصالت داده شود و نیروی محرکه تاریخ، تکامل انسان‌های حقیقت‌جو، عدالت‌خواه و بی‌نهایت طلب تلقی شود. این دیدگاه، تکامل ابزار تولید را نفی نمی‌کند، بلکه آن را فرع بر تکامل انسان و البته جدانشدنی از آن می‌داند.

در زندان شیراز سال ۱۳۵۱ از «کاک غنی بلوریان» - از مبارزان کرد- پرسیدم که «بر اساس نظریه طبقات و پنج دوره تاریخ مارکس و حتی بر اساس همان عقلانیت‌ابزارگرا، حرکت حزب دموکرات کردستان و آذربایجان در سال‌های جنگ جهانی دوم و پس از آن در کجای این نظریه می‌گنجد؟ مگر کردستان با روابط فئودالی و خان‌خانی خود نمی‌بایست دوران سرمایه‌داری را از سر می‌گذراند تا به سوسیالیسم برسد؟» ایشان می‌گفتند که «با پذیرش هژمونی حزب کمونیست اتحاد شوروی - به عنوان حزب مادر این مرحله‌سوزی و میانبر زدن ممکن می‌شود.»

هزینه‌های اجتماعی غیر قابل‌جبرانی که پرداخته شده نشان داد که نه عقلانیت‌ابزاری - بویژه در ایران - کارایی داشته و نه

بدون این که رأس حکومت با این جنبش موافق باشد که مخالف هم بود، از دیگر ویژگی های این جنبش بود. طرح یک عمل صالح و بسیج از سوی توده های ملت سامان گرفت که حکومت هم ناگزیر به تبعیت از این بسیج مردمی شد.

* نقش زنان و حتی زنان دربار در این جنبش.

* باروری مبارزات ضد استعماری و ضد استبدادی، بیداری ایرانیان و تحکیم مبارزات بورژوازی ملی در برابر بورژوازی وابسته.

۲- انقلاب مشروطیت ایران

(۱۲۸۴ ه.ش. / ۱۳۲۴ ق. / ۱۹۰۵ م)

* پیدایش حرکتی چشمگیر در منطقه از نظر قانونگرایی، مردم سالاری و مردم سالاری دینی.

* ارزشیابی دکتر سید جواد طباطبایی درباره انقلاب مشروطیت: روشنفکری ایران با مشروطیت شروع شد و در این پروسه یکی از روشنفکرترین چهره های مؤثر جامعه علامه نائینی بود که دین و فقه را به صورت قانون و حقوق ارائه کرد که همه اعم از دیندار مترقی، دیندار سنتی، لائیک، چپ و... آن را پذیرفتند و خروجی این قوانین به آرای عمومی گذاشته شد.

* دیدگاه مرحوم مدرس درباره انقلاب مشروطیت که بر اساس این دیدگاه، انقلاب مشروطیت توانست با کادری سازی خود و جمع کردن اهداف و آرمان های اقوام مختلف ایرانی در یک چارچوب مشخص قانونی، مانع از تجزیه ایران به شمال و جنوب در سال ۱۹۰۷ شود. در راستای قانون اساسی انقلاب مشروطیت بود که نهضت ملی و قانون ۹ ماده ای ملی شدن نفت و خلع ید از شرکت های غاصب نفت ایران و انگلیس شکل گرفت که در واقع این بسیج بی سابقه به گفته دکتر مصدق چیزی جز احیای قانون اساسی بر خاسته از مشروطیت نبود.

* تدوین قانون اساسی به عنوان «یک اندیشه سازمان یافته» و نه اندیشه فردی. اهمیت این قانون به حدی بود که مرحوم آیت الله طالقانی در مراسم شب های قدر سال ۱۳۵۸ در سعدآباد در این باره گفت «برای تدوین قانون اساسی انقلاب ۱۳۵۷ کافی است چند ماده از قانون اساسی انقلاب مشروطیت را حذف کنیم، باقی مانده آن از چنان جامعیت و روح آزادخواهی، عدالت و انقلابی برخوردار است که می توان آن را به عنوان قانون اساسی بر خاسته از آرمان های انقلاب ۵۷ به شمار آورد.» [در این زمینه می توان به سر مقاله های شماره ۲۵ نشریه چشم انداز ایران با عنوان «افسوس پدر طالقانی» و شماره ۲۶ با عنوان «شعار محدود، مقاومت نامحدود» مراجعه کرد.]

تدوین «قانون مدنی» که با وجود تغییر و تحول حکومت ها همچنان به اعتبار خود باقی است. این قانون به عنوان یک محصول ارزشمند فرهنگی، از آثار ماندگار جامعه مدنی است.

۳- نهضت ملی ایران

* پیروزی علیه استبداد-استعمار

* قانون ملی شدن نفت که در فرایند آن چهار مرجع مذهبی [آیات عظام حاج سید محمد باقر خوانساری، فیض، کوه کمبری

و صدر] به نفع آن فتوا دادند و در روند عملیاتی شدن این قانون، عموم اقشار جامعه اعم از دانشگاهیان، مدارس، بازار، و روستاییان و... در آن شرکت کردند.

* دامنه بسیج مردم در این نهضت نسبت به حضور آنان در انقلاب مشروطیت بسیار گسترده تر بود و رشد فزاینده اقبال عموم مردم به این نهضت، بیانگر پایگاه قدرتمند آن در سطح توده ها تلقی می شد.

* همز مونی این نهضت با قانون اساسی - به عنوان مکتبی ترین حرکت و جنبش اجتماعی - بود.

* این نهضت در راستای ایجاد وحدت ملی و پرهیز از هر شانه تجزیه طلبی و ایجاد تفرقه میان اقوام شکل گرفت.

* با قیام سی تیر ۱۳۳۱ و شهدای آن واقعه و نیز سیاستگذاری های دکتر مصدق، ماهیت نهضت از بورژوازی ملی به سوی سوسیال دموکراسی حرکت کرد. به عبارت دیگر با اختیارات تامی که دکتر مصدق توانست از مجلس وقت بگیرد، دولت موفق به تصویب قوانینی مترقی از جمله قانون تأمین اجتماعی کارگران و قانون ۲۰ درصد کل محصول به نفع کشاورزان شد. بر مبنای این تحولات، ذات و ماهیت نهضت، ابعادی سوسیال دموکرات یافت. رشد و گسترش حرکت مردم در پی حکومت ملی به آنجا رسید که فضا برای نفس کشیدن شاه تنگ و مجبور به فرار از ایران شد.

* جمع بندی شهید دکتر حسین فاطمی که در توضیح مختصات نهضت گفت «انگلیس را باید در دربار از بین برد.» در حقیقت بر مبنای این جمع بندی، مبارزات ضد استعماری ملت ایران، وجه ضد استبدادی به خود گرفت تا این که سرانجام در بهمن ۱۳۵۷ به سرنگونی رژیم پهلوی انجامید.

* گزارش دکتر حسن ارسنجانی (دستیار و سخنگوی قوام السلطنه) از قیام سی تیر که در آن تصریح شده بود که محمدرضا پهلوی در پی این قیام عقب نشینی فاحشی کرد و قانون اساسی احیاء و فرمادهی نیز و های مسلح به نخست وزیر دکتر مصدق واگذار شد.

* الهام گیری برخی رهبران جهان از نهضت ملی ایران از جمله «جمال عبدالناصر» رئیس جمهوری مصر که کانال سوئز را در سال ۱۹۵۶ ملی اعلام کرد و نیز «عبدالکریم قاسم» رئیس جمهوری عراق، که با سرنگونی سلطنت در سال ۱۹۵۸ با تصویب قانون معروف به «قانون شماره ۸۰»، در حدود ۹۵ درصد میادین نفتی عراق را که تحت حاکمیت انگلیس و امریکابود ملی اعلام کرد و تنها پنج درصد را تحت حاکمیت آنها باقی گذاشت.

* از جمله مهمترین ویژگی های نهضت ملی ایران، عمق و گستردگی اصالت این پدیده بود. بر مبنای این اصالت، هر چه از وقوع کودتای ۲۸ مرداد می گذشت، ملت ایران بیش از پیش به ابعاد این پیروزی پی می بردند و بینش، روش و منش دکتر مصدق بیش از پیش نزد افکار عمومی تثبیت شد و اعتبار یافت. در سال های نهضت ملی، ایران در اوج استقلال، عدالت و آزادی بود و هیچ گونه شانه تجزیه طلبی وجود نداشت. کردها نقش

ملت ایران در سیر تکامل اجتماعی خود در صدسال اخیر (و به عبارت بهتر از جنبش تنباکو به این سو) از چهار یا پنج قله چشمگیر و نفسگیر عبور کرده که اگر بخواهیم مهندسی کرده و این قله ها را به هم ربط دهیم و به اصطلاح نمودار یا منحنی آن را رسم کنیم، به ویژگی پایداری از هویت ایرانی دست پیدا می کنیم که شاید بتواند راهنمای توسعه برای ملتی چند قومی چون ایران باشد، هزینه های اجتماعی را بکاهد و حتی به صفر برساند. این پنج قله که بعضاً یک و بلکه چند سر و گردن از حرکت های اجتماعی منطقه - در زمان خود - بالاتر بوده، عبارتند از:

۱- جنبش تنباکو، ۲- انقلاب مشروطیت ایران، ۳- نهضت ملی ایران، ۴- انقلاب اسلامی ایران و ۵- دوم خرداد ۱۳۷۶

زیادی در نهضت ملی داشتند. آقایان زنگنه رئیس برنامه ریزی مصدق و دکتر سنجابی از ارکان نهضت ملی به شمار می آمدند و قانون ۲۰ درصد مصدق آن چنان موجی در توده های محروم کردستان و کرمانشاه ایجاد کرد که همه اینها بدولت محبوبشان پیوند خورده بودند.

۴- انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷

* فروپاشی نظام ۲۵۰۰ ساله موروئی، سرکوبگر، وابسته، فاسد، شکنجه گر و...

* ساماندهی و تدوین سریع قانون اساسی به عنوان ثمره انقلاب، اندیشه سازمان یافته و سند وفاق ملی؛ این سند وفاق ملی را چندین مرجع تقلید و چند ده مجتهد جامع الشرایط و روشنفکران اندیشمند امضا کرده و دوباره رأی مردم گذاشته شد به طوری که هم مشروعیت مذهبی دارد و هم سندی ملی و مردمی و هم اصولی و هم اصلاح طلبانه است. در این خصوص نباید از خاطر برد که پس از رخداد انقلاب اسلامی ۵۷، چون در جایگاه مذهبی آن و نیز نظام حلال و حرام سنتی هنوز مشخص نبود، به تدریج در سال های پس از انقلاب - به ویژه سال ۱۳۶۶ - این بحث مطرح شد که قانون اساسی به منزله یکی از مصادیق اولویت یافتن احکام اجتماعی قرآن بر احکام فردی به شمار می آید. این نقطه عطف تاریخی، جایگاه قانون اساسی در میهن اسلامی را تحکیم بخشید.

* بسیج توده ها، رشد و گسترش اندیشه مردم سالاری دینی.
* ادغام رهبری مذهبی، رهبری سیاسی و رهبری ملی در رهبری انقلاب.

هشت سال پس از پیروزی انقلاب اسلامی، دکتر سید حسین نصر اعلام کرد که طی این هشت سال، اسلام بیش از سیزده قرن گذشته در دنیا موضوعیت پیدا کرد و پیامدهای عظیمی به دنبال داشت.

۵- دوم خرداد ۱۳۷۶

* عموم کشورهای خارجی با این پدیده مخالف بودند.

* احیای قانون اساسی تدوین شده در زمان انقلاب که هر گام آن به شیوه ای انقلابی به بار نشست و در همین راستا بعضاً واکنش ضد انقلابی ارتجاع را به دنبال داشت که از جمله می توان به دو نمونه قتل های زنجیره ای و فاجعه کوی دانشگاه در همین زمینه اشاره کرد که خود پیامد وحشت ارتجاع از احیای قانون اساسی، اصول مداری و قانون نگاری برخاسته از پدیده دوم خرداد ۱۳۷۶ بود. گفتنی است افشای قتل های زنجیره ای توسط گروه های خودسر در وزارت اطلاعات گام بلندی در راه احیای قانون اساسی بود که ابعاد عظمت آن از نهضت ملی شدن نفت چیزی کم نداشت.

* با وقوع رخداد دوم خرداد، امنیت ملی تأمین شد و موقعیت ایران در منطقه و جهان روندی پایدار و باتبات به خود گرفت. پیش از آن بسیاری از کشورهای اروپایی سفیران خود را از ایران فراخوانده بودند، اما دولت برآمده از دوم خرداد با دو شعار

«احیای قانون اساسی و قانون نگاری در داخل» و «تمسک به قوانین بین المللی و سازمان ملل در خارج از کشور»، موفق به تنش زدایی از بیکره سیاسی نظام در منطقه و جهان شد.

نتیجه گیری

- همان طور که در ضرورت بحث گفته شد؛ تکامل اجتماعی در برگیرنده تکامل زبان، قومیت، فرهنگ، روابط اجتماعی و... است.

- سه محور نهضت های صدسال اخیر: «استقلال»، «آزادی»، «عدالت»، توسعه و پیشرفت» بوده است به طوری که آزادی را نباید به بهانه استقلال فدا کرد و استقلال و تمامیت ارضی را به بهانه آزادی.

- رشد قانون نگاری و پایداری قانون به آنجا انجامید که پس از پیروزی دوم خرداد ۱۳۷۶ مرحوم آیت الله آذری قمی طی رساله ای نوشتند که دوم خرداد، پیروزی قانون نگاری بر فقه سنتی بود، به این معنا که دموکراسی از قانون نگاری جدا ناپذیر بوده و آرای ملت توسط ولایت فقیه تنفیذ شد، در حالی که اجماع فقها چیز دیگری بود.

- به یقین اهداف مستتر در جنبش های پنج گانه بالا، در بر دارنده اهداف تک تک قومیت های ایرانی نیز بوده است و تمامی این اقوام بویژه کردها در نقاط عطف تاریخی در کنار بقیه مردم ایران بوده اند. مرحوم طالقانی در ابتدای انقلاب گفتند اگر جنگ کردستان ادامه یابد هیچ چیز از انقلاب باقی نمی ماند. منظور ایشان این بود که ادامه این درگیری های نظامی باعث می شود که آزادی های مصرح در قانون اساسی کمرنگ شده و فضای امنیتی - نظامی بر فضای سیاسی - قانونی غلبه کند. باز هم تأکید می کنم که اجماع تاریخ نگاران بر این است که طی حکومت ۲۸ ماهه نهضت ملی، ایران در اوج استقلال، آزادی و عدالت بوده است و اقوام نیز آرمان های خود را در همین سه محور یافتند، بنابراین باید همه دست به دست هم داده و در راستای قانون اساسی و احیای آن گام برداریم و تا آنجایی که امکان هست هزینه های اجتماعی را کاهش داده و به صفر برسانیم.

تلاش اینجانب و دوستان همکار در نشریه در انتشار ویژه نامه شماره ۱ و ۲ کردستان این بوده است که راه گفت و گور با همکاری نخبگان، مردم کرد و دیگر ایرانیان باز و باز تر کنیم، طبعاً این راه در هر دو سو مخالفانی جدی با اندیشه نظامی - امنیتی دارد. پس از انتشار ویژه نامه شماره ۲ مشاهده کردیم که از هر دو سو چه فشارهایی حتی تا مرز تعطیلی نشریه به ما وارد شد. امیدواریم که به حول و قوه الهی این راه پر فراز و نشیب را بتوانیم ادامه دهیم.

در پایان ضمن تشکر از همه دوستانی که با ارسال نامه، فاکس، ایمیل و یا سایر طریق پیام تلفنی یا نشریه ارتباط برقرار کرده متذکر می شویم که تمامی مطالب و مقاله هایی که برای نشریه ارسال شده در این شماره و شماره پیش مورد استفاده قرار گرفته است و تنها آن دسته از مطالبی که متضمن توهین و یا بر خوردهای غیر اخلاقی بوده منتشر نشده اند.

سه محور نهضت های صدسال اخیر: «استقلال»، «آزادی»، «عدالت»، توسعه و پیشرفت» بوده است به طوری که آزادی را نباید به بهانه استقلال فدا کرد و استقلال و تمامیت ارضی را به بهانه آزادی